گوشۂ نوادر

تحفۃ الہند: اردو زبان کی اوّلین لغت

مرزا خان

اردو زبان کی اولیں لغت کے تعلق سے، دستیاب شواہد کی روشنی میں، اس بات پر محققین کا اب قریب قریب اتفاق ہے کہ یہ ہندوستان کی تہذیب و ثقافت سے متعلقہ موضوعات پر مشتمل قاموسی نوعیت کی ایک فارسی تصنیف "تحفۃ الہند" میں شامل کی گئی تھی۔ اس کے مصنف کا نام تین طرح سے: (۱) میرزا خان بن فخر الدین محمد، (۲) میرزا محمد خان بن فخر الدین محمد، (۳) میرزا جان بن فخر الدین محمد جیسی قدرے مختلف صورتوں میں ملتا ہے۔ اس کا تعلق عہد جلال الدین اکبر (۱۵۵۶۵۵۱ء-۱۶۰۵ء) کے مدبر و دانشور عبدالرحیم خانخاناں (۱۵۵۶ء-۱۶۲۷ء) کے اخلاف سے تھا، لیکن اس کے حالاتِ زندگی اور سرگرمیوں پر پردہ پڑا ہوا ہے۔

''تحفۃ الہند'' متنوع موضوعات کا احاطہ کرتی ہے اور اس کے لکھے جانے کے کافی عرصے کے بعد اس میں بطورِ مقدمہ اردو زبان کے ایک ابتدائی روپ برج بھاشا'، 'کھڑی بولی' یا ہندوستانی کی قواعد کو ایک نصابی ضرورت کے تحت بالارادہ لکھا اور شامل کیا گیا تھا۔ یہ تصنیف اگرچہ خاصی معروف ہے لیکن اس کی اس مناسبت سے اردو دنیا سے اس کا اور اس میں شامل قواعد کا اولین تعارف پروفیسر مسعود حسن رضوی ادیب (۱۸۹۳ء-۱۹۷۵ء) نے جون ۱۹۳۰ء میں کرایا تھا اور پھر بعد میں انھوں نے ایک مزید تعارف کے ساتھ اس قواعد کے فارسی متن کا اردو ترجمہ بھی شائع کیا۔

یہ تصنیف سات ابواب، مقدمہ اور خاتمہ پر مشتمل ہے جس میں علم عروض، علمِ قافیہ، علمِ بیان و بدیع، علمِ موسیقی، علم مباشرت، علمِ قیافہ پر مفصل معلومات درج کی گئی ہیں لیکن اس کے آخر میں دراصل اردو-فارسی لغت بھی شامل ہے، جو لغت نویسی کی تاریخ میں اپنی نوعیت کی اولین لغت بھی ہے۔ حالاں کہ اب تک یہ تسلیم کیا جاتا رہا ہے کہ اردو کی اولیں لغت عبدالواسع ہانسوی کی "غرائب اللغات" ہے جو اورنگ زیب ہی کے زمانے میں لکھی گئی اور اس کے کچھ سال بعد ۱۱۶۵ھ یا ۱۷۴۸ء میں سراج الدین علی خان آرزو (۱۶۸۸ء-۱۷۵۶ء) نے "نوادر الالفاظ" لکھی اور اول الذکر سے استفادہ بھی کیا اور اس میں شامل الفاظ اپنی لغت میں شامل کیے۔ اس کے قریبی عرصے میں اردو-فارسی کی کئی اور لغات بھی مرتب ہوئیں لیکن وہ تا حال شائع نہ ہوسکیں، اور وہ اس وقت یہاں موضوع بھی نہیں۔ "تحفۃ الہند" اگرچہ ۱۶۷۶ء

سے قبل کی تصنیف ہے، لیکن مصنف نے اپنے ایک مربّی اور اورنگ زیب عالم گیر (۱۶۵۸-۱۷۰۷ء) کے فرزند شہزادہ اعظم شاہ (متوفی ۱۷۰۷ء) کی خوشنودی یا ایما پر، جو برج بھاشا کا سرپرست بتایا جاتا ہے، شہزادہ جہاندار شاہ (متوفی ۱۷۱۲ء) کی تعلیم و تربیت کی خاطر، اضافہ کر کے ایک مختصر اردو-فارسی (برج بھاشا-فارسی) لغت اور قواعد اس میں شامل کی تھی۔ اس نے یہ اضافہ ۱۷۱۱ء میں کیا تھا۔ مصنف نے اس کتاب کی تالیف میں بڑی محنت و جاں فشانی کا ثبوت دیا ہے۔ اس نے اس میں شامل مطالب کی توضیح و تشریح اور معلومات کے جمع کرنے میں بڑی کدوکاوش اور جستجو سے کام لیا ہے اور کہیں کہیں مثالیں بھی درج کی ہیں۔ پھر اس نے جو لغت ترتیب دی ہے اس میں یہ اہتمام رکھا ہے کہ اردو لفظ کے مقابل جہاں فارسی معنی تحریر کیے ہیں وہیں اس نے اس لفظ کو دیوناگری رسم الخط میں بھی لکھ دیا ہے۔ اس طرح وہ پہلا شخص ہے جس نے، چاہے ایک ترغیب و تحریک ہی کے ذیل میں سہی، ایک شعور اور ارادے کے تحت اور ایک مقصد کو سامنے رکھ کر ضمنی طور پر اردو کی یہ اولین لغت مرتب کی۔

''تحفۃ الہند'' اور اس کے مشمولات بابت لغت اور قواعد اور ان کے تعلق سے مزید معلومات، متعدد مآخذ کے علاوہ ''مسلم ہندوستان: ادب، تاریخ اور تہذیب'' مصنفہ: معین الدین عقیل، شائع کردہ: سنگ میل پبلیکیشنز، لاہور، ص ص ۳۵-۳۷ میں دیکھی جاسکتی ہیں۔

"تحفۃ الہند" کا مکمل متن اب تک شائع نہیں ہوا، صرف جزوی طور پر اس کے اجزأ یا ابواب شائع ہوتے رہے ہیں، لیکن اس میں شامل لغت تا حال کامل مرتب و شائع نہیں ہوئی۔ یہاں ذیل میں اس کے ابتدائی چند صفحات کا عکس پیش کیا جارہا ہے اور ارادہ ہے کہ اس لغت کا مکمل متن قسط وار ''تحصیل'' میں شائع کیا جائے تا کہ یہ نادر و نایاب لغت عام رسائی میں آسکے اور کوئی مستعد صاحبِ ذوق و اہل نظر اس لغت کو مرتب کرنے کا خود میں حوصلہ پیدا کر سکے اور یہ سلیقے سے مرتب ہو کر شائع بھی ہو۔

''تحفۃ الہند'' کے متعدد قلمی نسخے ہندوستان اور یورپ کے کئی کتب خانوں میں محفوظ ہیں۔ یہاں جو عکس پیش کیا جارہا ہے وہ کتب خانہ انڈیا آفس کے نسخے سے ماخوذ ہے، جس کی تمام دیگر نسخوں کے مقابلے میں اہمیت یہ ہے کہ یہ معروف و ممتاز مستشرق اور ماہر لسان ہا سر ولیم جونز (۱۷۴۶ء-۱۷۹۴ء Sir William Jones) کے استفادے اور اس کی ملکیت میں رہا۔ ان صفحات پر انگریزی زبان میں جو یادداشتیں نظر آرہی ہیں یہ سب جونز کے قلم سے ہیں اور اس لیے بھی یہ نسخہ نہایت قیمتی ہے۔

تحفۃ الہند

(قسط اول)

عربی و ترک است یعنی دو حرف است پس در ضبط لغات کتاب عربی
اعتبار کرده شد نه هندی مثلاً لغت آسا بمعنی امید در فصل الف آورده شد نه
در فصل سین مهمله و بار بمعنی یک در فصل واو و نه در فصل را و بمعنی آ
در فصل یای تحتانی و در فصل یای موقانی خفیفه و امثال آن و بعد از
خفیفه ثقیله و بعد از ثقیله مثقله و بعد از مثقله اثقل و بعد
از تازی عجمی ایراد پذیرفت و نیز لغتی که حرف ثانی آن بحسب
کتابت عربی الف بوده آن را لغتی که حرف ثانی آن یای مجهول و همچنین یای معروف
را بر تازی موقانی و خفیفه را بر ثقیله و ثقیله را بر مثقله و مثقله را بر اثقل و
تازی را بر عجمی چنانکه سابق گذشت با یای تحتانی مقدم آورده شد بلکه همین
قیاس عاریت حرف است نیز نموده شد تا جوینده را آسان گردد چنانکه لغت کاب
را بر لغت کیت و لغت کیت را بر لغت کیرد بر قیاس مقدم آورده شد اکنون
شروع کنیم در ضبط لغات هندیه بترتیب حروف تهجی چه بر این الیق است

تحفۃ الہند

در علم لغات هندیه باید دانست که لغات هندیه بر ترتیب حروف تهجی ضبط نموده شد
حرف اول لغات را یافته و حروف آخر آن فصل مثلاً لغتی که حرف آن الف
بوده در باب الف و لغتی که حرف اول آن با بوده در باب با و همچنین لغتی که حرف
آخر آن بحسب کتابت عربی الف بوده در فصل الف و لغتی که حرف آخر آن ا بوده
در فصل ا و بر این قیاس سایر حروف یای تحتانی بترتیب مذکور ضبط نموده شد
و نیز کتابت عربی احسن است از کتابت هندی لغتی که در احسن آن
[illegible] از حروف علت که آن الف و یا و واو است اتحاد باشد مثل کاو و لاو و کے
و امثال آن بحسب کتابت هندی مفرد است یعنی حرف بحسب کتابت

باب الف فصل الف

آپہا ..... عکس و پرتو — आभा Abha, reflection

آتجا ..... دختر — आत्मजा Atmaja, a daughter

آسا و آس ..... امید — आशा आस Asa, Hope

ابسرا و اپسرا ..... حور — अप्सरा अवसरा Apsara, Avasara

ابالا ..... زنی دامن و آنشالی پاک — अबला बला Abla, Bala

ابھارا ابھارکا ..... زن کار — अभार्या अभिकाका Abhartya, Abhimaka

ابھشتا ..... نام زنان [illegible] — अभिष्ठिता Abhishtha

ابکا ..... زود [illegible] — [illegible]

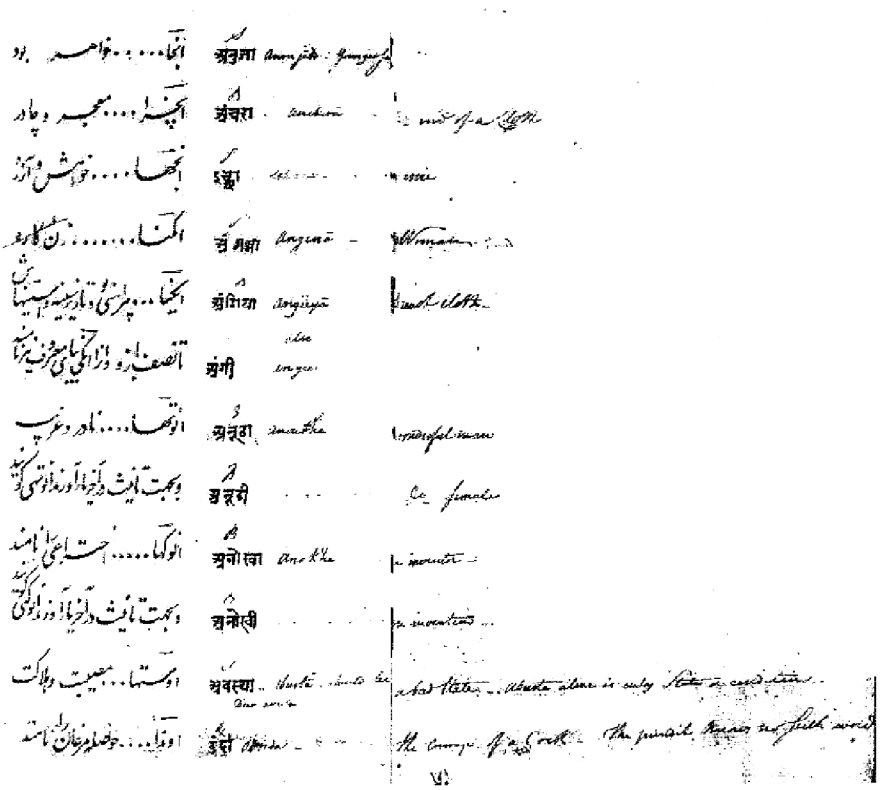

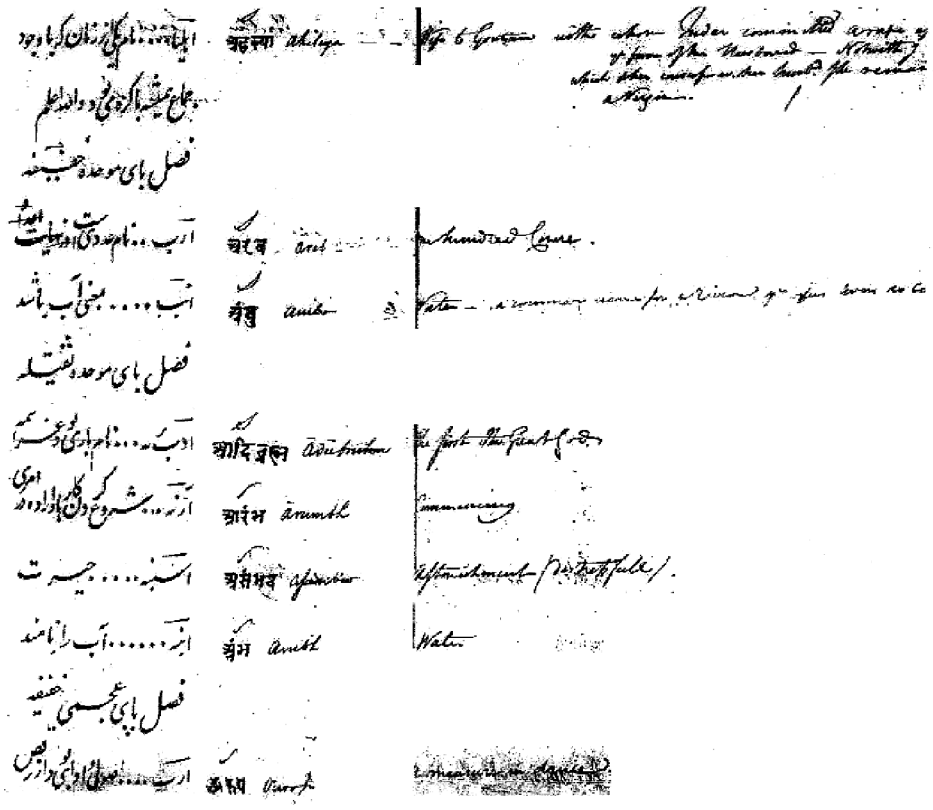

ارکپ ... بھاوی بود	अरिकप	arickap	the throbbing, the thrilling of love.
الپ ... نشیدن و دنا و فرود و فواتد	अलाप	alap	Prelude, or the singing the letter without of words as usual in Dhrubpad or song.
الپ ... خرد و اندکی باشد	अल्प	alp	small, little
اوپ ... باد و زیبا	अनूप	anup	Vast, beautiful
اوپ ... صفا و جلا باشد	ओप	op	clean, shutter
فصل نامای نوبانے خفیفہ			
اوت ... آفتاب	अवितप	avitap	the Sun
سوارکت ... سفید	अरुणी	arunit	red
اوپ ... زنار باشد	उपवीत	upavit	the Brahmin thing
آت ... آنطرف	उत	ut	there
وا الکلمہ بمعنی انطرف	उत	ut	there

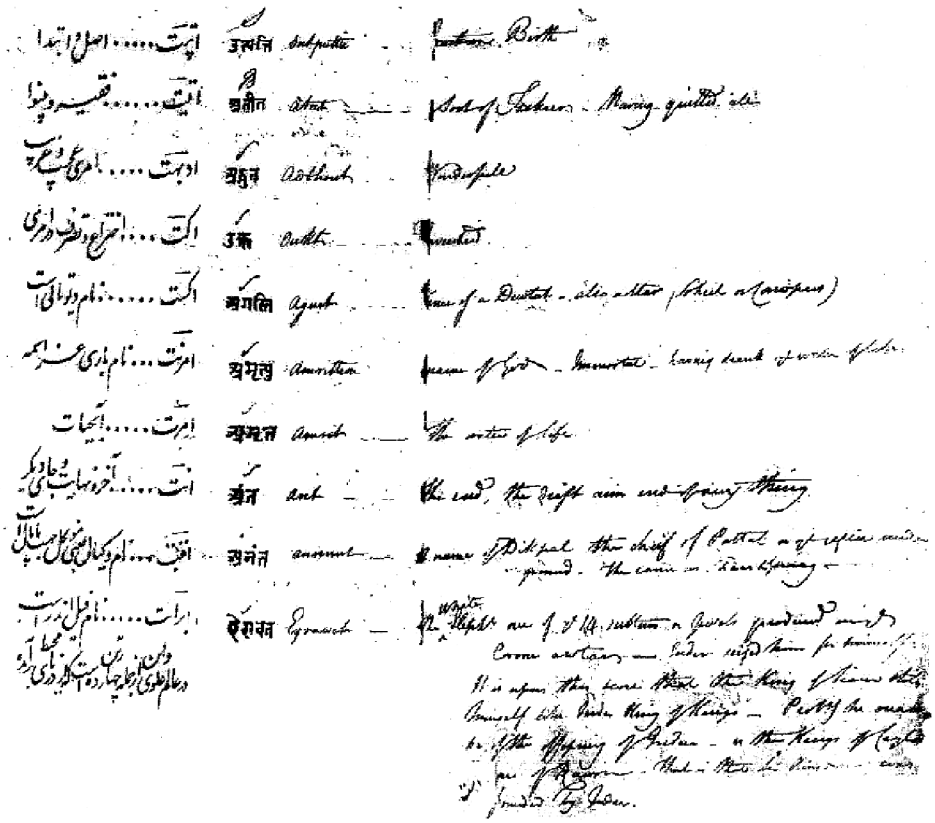

فصل تای فوقانی مقبلہ

اتہ ..... دیگر و بعد ازین	अथ ath	a specific word precedes every thing – Oaunt ...
اتہ ..... الفاظ عبارت	अथ ath	ath.
اتہ ..... غروب آفتاب و خورشید از گرند	अस्त asth	Bone – when it means the setting of the sun this spelt with another T.

فصل تای فوقانی مشقلہ

ابہت ..... نفرت	उबट vabhat	Loosen from Satisfy
اچات ... تفرقہ خاطر و رنجش چیزی	उचाट uchat	Sickness – disgust
اشت ..... عدد ہشت باشد	अष्ट asht	Eighth
بکسر اول سحر و شعبدہ بود	उष्ट usht bughat	Rapid – also the enchantment caused by love a name of Dance
الت ... مشکل و دشوار کار باشد	उलट ulat	reversed
انوت ... زیوری کہ از کشتی ہمین باشد	अनवट anwat	The ring
اوبت ..... پراگندہ و بیرون بود	ऊबट ubhat	Estranged out of the road

اوٹ ..... حجاب و پردہ	ओट ot	Shame — a Modesty	
و بفتح اول بمعنی جوش شد	ओट ot	Armour	
فصل تای فوقانی با ثقل			
ایٹ ..... دوست	ईट et · Left	friend	
فصل جیم تازی خفیف			
اَجَ ..... پسر باشد	आमज almaj	Son	
آج ..... امروز	आज aj	to-Day	
پَج ..... تولد و پیدائش و نمود	उपज upaj	Born, produced	
اچرج ..... عجب و غریب	अचरज acharaj	Extraordinary, wonderful in Events	
آج ..... گل کول	अंबुज anbuj	The lotus or Lotus	
اَوج	अवज avaj	Younger brother	

فصل جیم تازی

اوج ..... درهم شدن	ओज Ooj	Confusing, mixing, Mixthing
اوج ..... ساده آمد	ओज Ooj	a sort of illness (apoplexy)

فصل چیم عجمی خفیفه

آچ ..... تابش آتش و آفتاب	अंच Anch	The heat of the Sun
آچ ..... بلندی باشد	उच्च Unchh	Height
آچ ..... بخشش بود	अंच Anch	Gift

فصل دال خفیفه

آد ..... مقدم و استاد	आद Aad	The first
آسیرباد ..... دعا و ثنا	आसीर्वाद Asirbad	Blessing
آمود ..... عیش و عشرت بود	आमोद Amod	pleasure
آنند ..... عیش و عشرت	आनंद Anand	[illegible]

اربند ..... گل کول باشد	अरविंद arbind	A lotus
انند ..... نام باری عز اسمہ	अनंद anand	[illegible]
اندر ..... نام رانا مند	इंद्र indr	Man
کمید ..... گل ابنلے	बिंबर bimbar	A Tamarind flower
پراد ..... گناہ و تزہ	अपराध aparadh	[illegible]
اودھ ..... دریا را نامند	उदधि udadhi	[illegible]
اراد ..... فقیر و بینوا	आराध aradhy	Poor
اردھ ..... نصف باشد	अर्द्ध ardh	Half
اُرد ..... زبر زیر و پائین و بضم بالا باشد	ऊर्द्ध urdh	[illegible]
اگاد ..... فقیر و بینوا	अगाध agadh	Poor
اندھی ..... دریا	अंधधि andhadhi	Sea
اندھ ..... نابینا	अंध andh	Blind

ازدہ ..... و عدہ	आवध Awadh	Appointments
فصل دال مشدد		
آد ..... قشقہ کہ در پیشانی کشند	आड Ad	Ceremonial Stripes on the forehead
آد ..... خیر بود	आड Ad	Evil omens
انگلاد ..... نازیانہ از	अंगलाड Angalad	Lashes
اید ..... پیچ و تاب و کج بودن	आड Aid	Twisting - ~~Appointment~~ - Hard, refusing solicitation
فصل دال مثقل		
اسادہ ..... ادہ دم از کمر رت	असाढ Asad	The 12 month of the Muslim year
فصل را		
اتر ..... شتاب زدہ	अतर Atar	Quick
آدر ..... تواضع و عجز از	आदर Adar	Respect
آر ..... نیش	आर Ar	

अमर امر..... پاینده و بی فنا

अंबर انبر..... پارچه و قماش فاخر و لباس

अंतर انتر..... فرق و فاصله

अंचर انچر..... گوشه مسجد و چادر

ईश्वर ایشر..... نام دیوتائی است

अश्रु انسر..... اشک چشم بود

अंकुर انکر چون تخم بشکافد و از زمین سر برزد

अवार اوار..... اچنبر و رنگ باشد

अवतार اوتار..... تناسخ را گویند

उत्तर اوتر..... جواب بود

ओर اور..... بطرف و جانب

ईसर ایسر..... امید و انتظار

उदार اودار..... سخی و جوانمرد

उदर اودر..... شکم بود

उदयाकर اودیاکر..... آفتاب

अधर اودھر از فتح و فرح و بهجت و نعمت و عیش و نوش

अधर اودھر..... اول لب بمعنی دیم معلق بود

ओढर اوڈھر..... لباس و صاحب لباس

अरि ار..... دشمن و نیز بمعنی تمام شدن

अशावक اشتاوک..... نام مردی از موحدان خود

उगार اگار..... پس خور و پس خوردگی و پس خوردگان

अगोचर اگوچر..... قدیم و از سر بود

उचार اچار..... واگردن و ظاهر کردن

अंकार انکار..... صنعت شعری را نامند

आखर اکھر..... چراگاه گوسفندان

अबीर ابیر..... عبیر باشد

अपरंपार اپرم پار..... ابدی و بی انتها

उपकार اپکار..... منت کشیدن بر کسی

अभिसार ابھسار..... فسق و بدکاری

उत्तर اتر..... جهت شمالی

उजार اجار..... ویرانه بود

उजागर اجاگر..... صاف و روشن

उजियारा اجیارا..... روشنی بود

अचार اچار..... ابتدا نمودن چیزی

उछार اچھار..... بر افراشتگی و دی دکن

अक्षर انکھر..... حرف و قسم بود

وتشق و منع و ایستادن بود
ونیز نام رعیت مشهور در هند
اسند و کابل .....
उचक اچک ... حب و جیب و شوخی
अचानक اچانک ... بمعنی ناگاه و یکایک
उचक اچک ... بمعنی در ربودن بود
उदक اوک ... آب را گویند
अधिक اوک ... بمعنی زیاده و فزون
उडीक اوک بمعنی انتظار
असक اسرک خون را نامند
श्लोक اسلوک دوفقره بود در زبان
سنسکرت بلا قید قافیه

उदास اوداس ... بی حوصلگی دل و تفرقه خاطر
उसास اساس ... نفس سرد و دراز
अशीस اسیس ..... دعا و ثنا
अमावस اماوس ..... سلخ ماه
अमरकोस امرکوس ... نام کتاب
अंश انس ..... حصه و بهره
अवास اواس ..... بیگانه
ओस اوس ..... شبنم
ईस اس ..... مهتر و رئیس
ईसान ان ... کنج مابین شرق و شمال

فصل کاف با خفیه

अटक اٹک ... تعلق خاطر

आकार ا ..... خدا باشد
अहीर اہیر ..... نام قومی است
अपिवर اپت ..... خود ما
ईसर ایسر ..... صاحب بود و دولت
ईश्वर ایشر ..... از نامهای دیوان

فصل سین مهمله

आदेस ادیس ..... ستایش ثنا
आरस ارس ..... کامل
आसन اسن ..... اسپ
आकास اکاس ..... آسمان
उपदेस اپدیس ... نصیحت و تلقین
उपहास اپہاس ... خنده و تمسخر

فصل الواو

अबल ابل ..... عجز باشد

अमिल امل ..... بمعنی آرزو و بمعنی اش باشد

पाल پال ..... خوش بود

उमाल نال ..... پالاکی و عزت و

उबल ابل ..... سفید باشد

अचल اچل ..... بمعنی کوه

उदयाचल ادیاچل ..... مشرق را گویند

अस्ताचल استاچل ..... بمعنی مغرب

अलि ال ..... زنور سیاه

अलाललल الال ..... از بندهای کل که در چیتی

و نام است احمد و دیگر استعمال کنند الالا گویند

अंग انگ ..... بسیار

अंगन اردنگ ..... نصف بدن

अंग انگ ..... بدن و در اصطلاح اطبا بمعنی

چهارمین عضو نصف بدن چپ و راست بود

अंगनी اردنگی کنایه تهاد و است که در نصف

بدن او صورت پارتی که زده باشد

अंक ..... ماد بود

उमंग امنگ شوق و جوش و ولولا بود

अनुराग انراگ ..... محبت الفت بود

अंग انگ ..... جسم و جثه

अनंग انگ ..... شهوت و جماع بود

अने [illegible] القاب و الوان

अशेष اشنگ ..... اصاه

एक انگ ..... بمعنی یک شد

अलक الک بمعنی زلف و اشال آن

अंक انگ ..... آغوش کنار دیدم حرف در قسم

ओक اوک ..... قی کردن و یک در خوردن

حسن کاف نزن نمیشود

अभिलाष ابلاک ..... خواهش و آرزو

अलख الک ..... نام پارتیالی چون اسلوم ما و کا

अनख انگ ..... از غایت فارسی داغ شدن

ईख ایک ..... نیشکر را نامند

فصل کاف عجمی حقیقی

आग اگ ..... آتش بود

ابهوک ..... و نقره جنس دیگر را گویند

उंग انگ ..... بلند و بالا برابر باشد

अपन ... بمعنی باغ باشد

अमान ... بمعنی شبه بود

अतान ... ارستان خواهد ... شود

अवर्तन ... کنه و قدیم و نیز پند چهار کلاه است

अरहरण ... تعریف را گویند

औषन ... عمل بارشکم را گویند

अरहन ... آب که برای تخم طعام گذارند

अगस्त ... ستاره و کوکب

अर्जुन ... دوقلی است ... بدان مشهور ... دانها پاند و گویند بمعنی طلا نیز آمده

अरण ... بمعنی سرخ باشد

अस्थान ... محل و مکان بود

अमान ... جان و روان باشد

अधीन ... عاجز و مطیع و منقاد

आसन ... نشست گاه و مسند
وضع نشستن در مطلع اهل کامل

आलिंगन ... کنار و بغل گرفتن

अन ... آن قسم سوگند و عهد و پیمان

आंगन ... صحن خانه را باشد

आनन ... عارض و رخسار

आभरन ... زیور و مونث آرایش بود
و آن در اصطلاح زبان دیگر است و آن آب
چهارم آن کتاب علم تکاس تفصیل آن واقعه

अभूषण ... زیور بود

अंचल ... دامن و خوشه و خوشه و خوشه

अल ... برش را نامند

अमल ... بمعنی پاک و صاف

अंजलि ... کف دست را گویند

अंगमाल ... آغوش و کنار گرفتن

अंकुल ... نام پانچی است از پنجگانه

فصل سیم

अगम ... دانستن احوال آینده و مستقبل

अनम ... بمعنی اول و اعلا باشد

अधम ... ادنا و فرومایه

अम ... بمعنی چنین باشد

فصل نهم

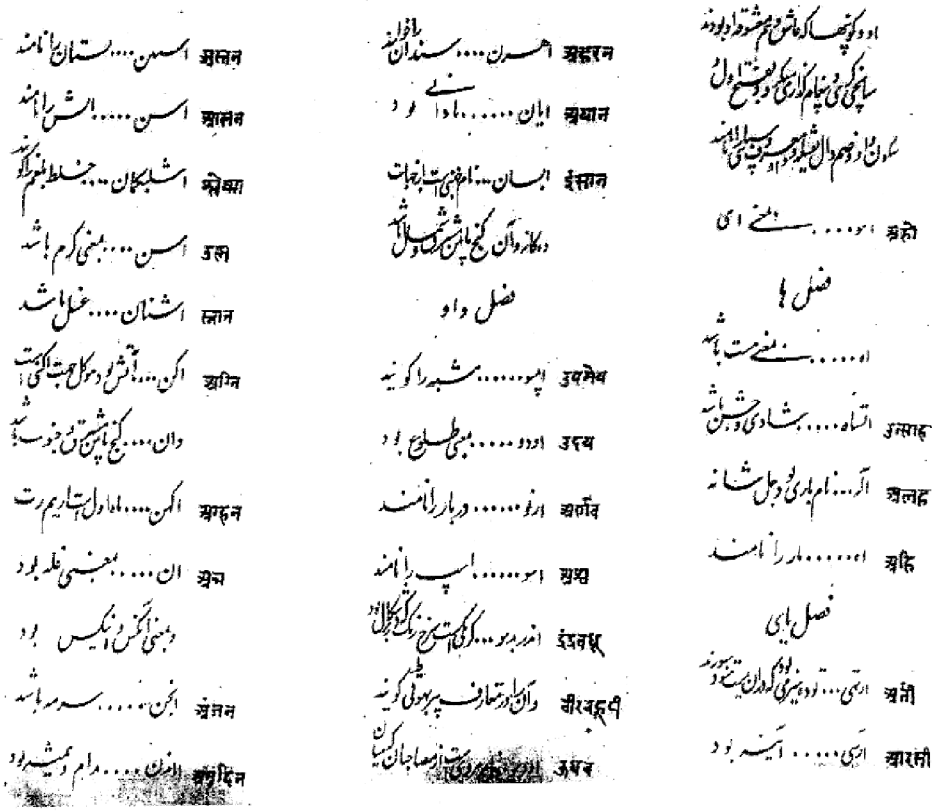

अहरन اهرن.... سندان باشد
अयान ایان..... ماده نے بود
इंसान انسان.... نام بنی آدم است
دیگر و آن کنج پاشین کسا و سال باشد

فصل واو

उपमेय اپمو..... مشبه را گویند
उदय اودو..... بمعنی طلوع بود
अर्णव ارنو..... دریا را نامند
अश्व اسو..... اسپ را نامند
इंद्रधनु اندر دهنو... کمان رنگ کمان بود
वीरबहूटी وآن را در متعارف پیرهوتی گویند
अंबर امبر... [illegible] از صاحبان کسیان

अंसन اسن.... استان را نامند
आसन اسن.... اش را نامند
अशेषा اشیکان... جمله بنم را گویند
उस اسن.... بمعنی گرم باشد
स्नान اشنان.... غسل باشد
अग्नि اگن.... آتش و دوکل جهت آگی است
وان.... کنج پاشین و جنوب باشد
अग्रहन اگن.... اما اول استاریم رت
अन ان.... بمعنی غله بود
وبمعنی آنکس و آنکس بود
अंजन انجن..... سرمه باشد
अनुदिन انان.... مدام و همیشه بود

فصل ها

ا..... بمعنی ست باشد
उत्साह اتساه.... بشادی و خوشی باشد
अलह آلر.... نام بادی و دل شانه
अहि ا..... مار را نامند

فصل یای

अंती ارتی.... تو و بیری که در آن ریت و سوزند
आरसी ارسی..... آینه بود

अंगुरी انگری..... انگشت را نامند

अलाबिनी الابینی... نام سرتی است از سرتهای مشکانه

अमायी امرائی..... انبر زار بود

अनारी اناری.... نادان نا استاد

अमी امی..... ابحیات را نامند

अंतर्यामी انتریامی... داناو رازدان

अंनी انتی.... کشوار و زرین کنی نود در کوس

इंद्री اندری... حواس دلت تناسل را نیز نامند

अंजनी انجری کنیز است رامائی سازد کاب خود دود

अंगी انگی پیرانی و مثل چیزی نشین کنان نیز دی تو شد

अंनी انی... در مجاور پنجابی و دندی ادی تو

[illegible] ملک جامه و قطار خرما باشد

अवनासी اناسی... کسی بود که فنا و زوال نباشد

अवही ابهی.... بعضی نود و طلاو

अरावली ارالی... شتاب بود کی باشد

अरुणी ارونی..... صحرا بود

अवनी ابنی... زوری بود که در گلها زندان

وقتی بود صبح که بردی سنبس او شجاعت در تصانیف

دیگر نامند

अस्त्री استری... زن را نامند

अस्वनी اسونی... نام پسر است از انتهای پسر مشکانه

अकाकी اکاکی..... براق را نامند

अग्नेयी اگنی نام جهت از جهات و کنار و آتش

یا بین مشرق و جنوب است

वृंदा بندا... تلسی سنو پرستش نامند
विरवा بروا... نونهال باشد
विरहा برہا... فراق را نامند
वसुधा بسوا... زمین عالم و دنیا را گویند
विश्वंभरा بسنبھرا... نیز زمین عالم را نامند
वसुंधरा بسندھرا... زمین باشد
वल्लभा بلبھا... طلقهای که زنان کمر بطور زیور پوشند
वनिता بنتا... معنی زن باشد
वनरा بنرا... بنا و نخل و داماد باشد
वृजा برجا... قوت و توان باشد
वीना بینا... بیستر را نامند
वीरा بیرا... [illegible] را نامند

वीरगंधा برگندھا... نام نیلکان ستارهای شمشکه
वेहा بیھا... مصیبت را نامند
विजया بجیا... بنگ را گویند
विछुवा بچھوا... زنبوری است که زنان بر بازو بندند
विछोहा بچھوا... فراق بود
बदरा بدرا... ابر را نامند
विधाता بدھاتا... نام باری عز اسمه
बधावा بدھاوا... شادی را نامند
विधवा بدھوا... نام باری جل شانه
वृद्धा برذھا... زن پیر را گویند
वर्षा برکھا... باران بود
[illegible] ... نام دوستانی است

ईरी ایری... پاشنه پای را نامند
باب بای موحده خفیفه فصل الف
बाचा باچا... عهد و پیمان بود
बामा باما... معنی جمال و مکان
बासक باسک... نیکی ستارهای شمشکه
बाना باگا... لباس فخر پوشیدن
बाला بالا... عموماً زن را نامند
خصوصاً زنی که سنش از پانزده سالگی بیست
سالگی باشد و طفل را نیز نامند
बामा اما... نیز معنی زن باشد
बाम وا را مام بدون الف آخر گویند
बाना [illegible] ... علامتی که بهاران و دران زن فرازند

(جاری ہے)